

37

OPUSCULO NATURALI

DE VITIS VARIOLIS

DE VITIS VARIOLIS

ARCEBDO

DE VITIS VARIOLIS

OPUSCULO NATURALI

DE VITIS VARIOLIS

OPUSCULO NATURALI

DE VITIS VARIOLIS

ARCEBDO

OPUSCULO NATURALI

DE VITIS VARIOLIS

ARCEBDO

OPUSCULO NATURALI

DE VITIS VARIOLIS

ARCEBDO

DE
CONTAGIO NATVRALI
AB INSETIVIS VARIOLIS
CIRCVMSPECTE
ARCENDO

PRAESIDE

PETRO IMMANVELE HARTMANNO,

PHIL. ET MED. DOCT. PATHOLOG. THERAP. CHEM. ET BOTAN. PROF.
PVBL. ORDIN. ACAD. CAESAR. NAT. CVR. ET ELECTOR. MOGVNT. ER-
FVRT. SCIENT. VTIL. ITEMQVE SOCIETAT. BEROLINENS. NATVR.
SCRVTATOR. ET DVICAL. TEVTON. HELMSTAD. SODALE, ORDINIS
MEDICI HOC TEMPORE DECANO,

AD D. I. MAII MDCCCLXXX.

IN ARTE MEDICA ET CHIRVRGICA
DOCTORIS DIGNITATEM
LEGITIME CAPESSVRVS

PVBLICE DISSERTET

AVCTOR

SAMVEL GODOFREDVS LEISSNER,

LESNA - POLONVS,
AVGVSTISSIMI POLONIARVM REGIS
& CONSILII AVLICIS.

TRAIECTI AD VIADRVM,
E TYPOGRAPHEO WINTERIANO.

Leissner 7

ILLVSTRISSIMO MAGNIFICOQVE

DOMINO

CASIMIRO

COMITI

à RACZYŃ, RACZYŃSKI,

GENERALI MAIORIS POLONIAE, VSTENSIS,

PILENSIS etc. CAPITANEO, INSIGNIVM

AQVILAE ALBAE ET SANCTI

STANISLAI EQVITI,

DOMINO SVO

INDVLGENTISSIMO,

ILLVSTRISIMO IN OMNIBUS

SVMMAE REVERENTIAE

EXQVISITIQVE OBSEQVII

TESSERAM

COMITI

OPVSCVLVM HOC ACADEMICVM

SVBMISSA

GENERALI MARIANO DE GHALE, YSTENSIS

DAT DICATQVE

TANTE NOMINIS

OBSEQVIOSISSIMVS CVLTOR

SAMVEL GODOFREDVS LEISSNER.

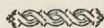

PROOEMIUM.

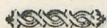
Nae! ego non eram nescius, lectores, cum, quae summis ingeniis exquisitaque doctrina medici iam suis absoluisse commentariis videri possunt, varia ad variolarum insitionem spectantia recoleremus, fore, vt haec nostra opera in nonnullas incurreret reprehensiones: quibusdam enim,

A

et

et iis quidem nominis celebritate illustribus, totum hoc displicet, inferere variolas; quidam vero non id tam reprehendunt, si circumspēctius agatur: sed omnem tamen hanc rem, si vel summa adhibeatur cura, ancipitis esse euentus periculique plenam, arbitrantur. Erunt, qui Anglorum nonnullorumque Gallorum hoc in negotio industriam dexteritatemque potissimum suspiciunt, reliquarum gentium conamina contemnentes, qui se dicant Anglicis Gallicisque legendis operam malle consumere. Postremo futuros suspicor nonnullos, qui me, quippe parum noti nominis hominem, ad alia scribenda vocare malint: argumentum hoc differendi, etsi sit nostris temporibus accommodatum, personae tamen et auctoritatis esse negent. Contra quos omnes breuiter dicendum existimo. Quanquam insitionis quidem variolosae vituperatoribus satis responsum est passim a doctissimis viris: mallem tamen, suo istos abundare ingenio, quam

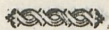

quam acriori disputatione ad grauiora contra insituias variolas odia incitari. Qui autem, si maxime hoc probent, a metu tamen, nescio quo, nos haud securos esse iubent, nostro saltem consilio melius sibi a variolarum insitione temperabunt, ne ipsos inanis coquat cura, versetque sub pectore fixa; nec in re eo meliori, quo fructuosior est, intempestiuam ab aliis temperantiam desiderabunt. Nec difficilius est iis satisfacere, qui Anglos Gallosque scriptores reliquis anteponunt. Quasi vero haud praestet, si alii quoque nouo argumentorum exemplorumque apparatu tuentur ea, quae dicta sunt ab iis, quos ipsi probant suspiciuntque. Qui denique autem haec a nobis scribi nolunt, aequi esse debent, nec offendi nostro hoc haud illiberali labore, quem oblatae adiuuerunt opportunitates, foras edi variae officii obsequiique rationes iusserunt. Nolite autem opinari, lectores, a nobis praesenti commentariolo inferendarum variolarum

SECTIO

A 2

mo-

modum expositum iri; hoc enim esset profecto post Homerum canere Iliada: sed visum est nobis commodum differendi argumentum et ad ciuium vsus non inutile, si saepe numero neglectam, nec ab aliis scriptoribus satis diligenter tactam cautionem, qua ab *insitiuis variolis naturale contagium arceatur*, curate commendaremus. Nos autem hanc omnem hac de cautione quaestionem ita tractabimus: vt *primo* exemplis lectores instruamus nostros; *dein* vero eadem ad suas reuocemus rationes, atque ex iisdem salubria deducamus praecepta, iis, quibus inferuntur variolae, certiore praestitura securitatem.

SECTION

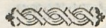

SECTIO PRIOR HISTORICA.

§. I.

Differendi occasio.

Tametſi Polonia noſtra plurimis excellentis ingenii viris, qui multiplici optimarum artium ſcientiarumque doctrina abundant, haud adeo eſt infoecunda: debetur tamen hoc fatiſ medicinae, ſcientiae profeſſo ceteris neutiſquam ignobilioris, quod, ad noſtra vsque tempora, non aeque, ac inter reliquas cultoris Europae gentes, apud nos caput extollere poſſet, licet forte nullibi terrarum ſaluberrimae huius artis cultores maiori Maecenatum munificentia excitentur. Tantum quoque abeſt, vt variae periclitationes clinicae, quibus noſtra patrumque memoria rei medicae incrementa follertes viri haud infeliciter adiuerunt, a nobis protinus imitando repeti poſſent: vt potius huius generis varia, ad aemulandum propoſita, exempla ſuos nunc demum fatiſ ſero inueniant imitatores, poſtquam eadem in omni fere, quae circumiacet, vicinitate vſu quodammodo inueteraſcere coeperunt. Variolarum inſitionem, verbi cauſſa, quid memorem, Rutheniſ, Sueciſ,

Danis, Boruffis, aliisque, qui nos contingunt, populis abunde satis familiarem? Quid nos vero? longe sequimur, et tandem aliquando aliorum infistimus vestigiis. Quoniam igitur inter Polonorum primos et ego variolas inferere ausus sum, nec sine felici conatuum meorum successu, non ingratum fore lectoribus, existimaui, si primorum horum tentaminum exempla, praesenti hac vsus opportunitate, breuiter recenserem. Sed ad haec alia accessit scribendi occasio. Non eundem vtriusque exempli, quod exposituri sumus, fuisse euentum, deinde intelligit lectores: licet vterque aegrotus eodem optimae naturae pure varioloso per infitionem esset infectus; desumpto quippe ex homine, in quo naturales variolae erant benignissimae, distinctae, et a iusta suppuratione perfecte turgentes. Hanc igitur dissimilis successus causam exquirere, et inter necessarias referre cautiones, ad quas futuros variolarum infitores attendere oportet, nostri existimaui officii.

§. II.

Infitionis προσηρασηυ.

Vt autem salutaris artis doctrina excellentes viri cognoscant, nos in instituenda variolarum infitione

ne

ne nihil temere egisse, nec, vt nunc passim fit, imparatos infecisse hoc contagio, nostra refert antea, quam in ipsis versabimur exemplis, omnem istam diaetae viuendique generis enarrare rationem, cui eos obstrinximus, qui insitiuis variolis a nobis erant imbuendi. Atque haec insitionis variolosae *προσαρτησις*, si recte iudicamus, tribus potissimum sequentibus absoluitur praeceptis: *primo*, si ille, cui proxime immittendum inferendo est hoc contagium, maxima sanguinis abundat copia, hanc quodammodo imminui oportet, vt securitati aegrotantis, insitionis periodo, prospiciatur; *dein*, si imbecillior est natura, excitanda nonnihil est et firmanda; ventriculo *denique* et intestinis molestae crudaeque materiae ne relinquantur, sed, quantum accuratissime fieri potest, exterminentur. Satisfecerimne huic proposito in illustribus illis personis, quarum exempla deinceps enarraturus sum, nunc ipsimet existimatote, lectores. Interdixi nimirum iisdem omni carniū, et exinde paratorum iusculorum, itemque butyri caseique esu, nec non cereuisiae aliorumque potulentorum, quae fermentando conficiuntur, potu; abesse quoque iussi omnia aromata et quaecunque alia, incitando sanguini ceteroquin idonea. Contra eā victum imperaui vegetabilem, verbi causa, pisanaria ali-

alicae auenaceae hordeaceaeque, lactinia cum oryza, et alia farinacea; itemque obsonia ex oleribus, radicibus esculentis, fructibusque horaeis, atque his quidem tam crudis, quam coctis. Quorum nullus fuit vsus; nisi quod parce cum butyro farinaceis intermiscerentur cibis. Omni vero cura caui, ne nimia satietate ventriculus praegravaretur. Atque haec fuit totis tribus ante infitionem diebus viuendi institutio. Praeter haec vero, dicti temporis interiectu, ternis vicibus puluis, ex calomelanos et pulueris e cancrorum chelis compositi aequali quatuor granorum portione vnoque sulphuris antimonii aurati tertiae praecipitationis grano constans, cubitum ituris cum syrupo quodam datus est, deinceps postero die mane conueniens salis mirabilis Glauberiani dosis, soluendae aluo inferitura, superaddita, hausto insuper auenae decorticatae decocto. Quibuslibet autem his diebus καθαρτικῶς permisi tenuioris carniui iusculi vsu: tantum vt crudorum fructuum horaeorum esu abstinerent, cauens. Quem vero antea dixi, pulueris primam dosin octauo post coeptam προπαρασκευῆν dedi die; quatuor diebus post alteram; tertiam denique proxima hinc hebdomade elapsa: cui dein postero die medicinam superaddidi, quam recensui, mouendae aluo aptam. Atque
 fic

sic demum subsecutus dies instituendae variolarum
infitioni est destinatus.

§. III.

Infitionis variolosae primum exemplum.

Ergo die XVIII. Septembris anni clo b cc lxxix.
felici ausu *illustrissimae Comiti, RACZYNSKA*, tre-
decim annos natae, filiae *illustrissimi magnificique*
Comitis a RACZYN RACZYNSKI, generalis maio-
ris Poloniae, et cet. Capitanei, ordinumque aquilae
albae et sancti Stanislai equitis, sequentem in mo-
dum inseui variolas. In utroque nimirum brachio,
ad illum locum, quo musculus biceps et brachialis
internus se contingunt, lanceola leuissime incidi cu-
tem, eademque lanceola recenter exceptum pus va-
riolosum utriusque vulnuscule immisi, nullo cetero-
quin, ut alias moris est, adhibito filo atque empla-
stro. Die XIX. Septembris perfecte adhuc valebat
aegra, et, meo consilio, ut animum relaxaret, car-
pento est vecta. In locis incisis nulla animaduverte-
batur mutatio. Nox succedens quieta. Die XX.
et XXI. eiusdem mensis bene valebat aegra; cibo-
rum appetitus rectus, somnusque subsequuta nocte
placidus. Qui succedebat, dies nullam attulit mu-
tatio-

B

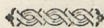
rationem: si leuissimam, in vulnere incisorum labiis ortam, excipias inflammationem, armato oculo manifestius spectandam. Digito autem, incisa loca moderate prementi, quibus tenerior superinducta erat crusta, in ipso vulnere fundo aperte renitebatur parua quaedam durities, aegrotata ceteroquin belle valente atque quiete dormiente. Die XXIII. Septembris a nudo oculo labia vulnere maiori incendio tacta atque eleuata distincte conspiciantur. Ceterum adhuc commode valens aegrotata non habuit, de quo quereretur; praeterquam quod subinde sub alis, ad confinia subaxillarium glandularum, aliquam tensionem sentire sibi visa est. Ciborum appetentiae somnique eadem, quae priorum dierum, fuit ratio. Idem prorsus proximo die aegrotatae status. Vicesimo quinto autem Septembris die, qui erat ab incisione octauus, ebulliebat, quod medici aiunt, variolosa febris: quippe doluit nonnihil caput, artusque quasi grauans pressit sensus; arteriae pulsus conceperunt celerem plenumque; incisorumque locorum margines euaserunt elatiores. Inducta iisdem crusta defluxit, patensque nunc cellulosa tela oculo, microscopii ope confirmatori, suppurationis initia ostendit. Hinc etiam paullo inquietior fuit somnus: nihilo minus tribus integris horis non est in-

interruptus. Die XXVI. dicti mensis vulnere labia adhuc tumidiora et velut feruidae aquae adfusione adusta videbantur: sub epidermide vero renascente lymphaticus vapor colligi coepit. Anima, vt ebullitionis variolosae tempore solet, nescio quid subdulcis nauseosi odoris spirabat. Ceterum adeo temperata fuit febricula, vt aegrotata et per diem potissimum a lecto abstineret, et noctu quoque satis placide dormiret. Succedente die valetudinis eadem fuit constantia: in solis vulnere marginibus paruae quaedam, sed satis distinctae, suboriebantur pustulae. Tandem vndecimo post infectionem die, qui erat XXVIII. Septembris, erumpebant variolae, passim in facie manibusque consueto pustularum prouentu conspicuae: quarum tamen numerus vniuerso in corpore vix quinquaginta excedebant. Eo ex tempore singula erumpentium variolarum symptomata vna cum ipsa febre euauerunt, totiusque periodi, quae a natura suppurationi variolosae destinari solet, decursus fuit talis, qualem benignissimae variolae, ex medicorum obseruationibus, habent. Vix etiam putas, *illustrissimam* hanc *Comitem* aegrotare: adeo firmata erat valetudinis. Die Octobris quinto successit crustarum variolosarum defluxus, et absoluta demum perfecta earundem omnium

sup

B 2

fin-

singularumque exsiccatione bis data sunt, quae al-
uum lenissime cierent, remedia. Quo facto ad XV.
diem Octobris *illustrissima Comes* sana incolumisque
rediit domum.

§. IV.

Alterum exemplum.

Eodem fere temporis tractu, die nimirum
XXV. Septembris, anni nuper praeterlapsi, in seui
variolas *illustri generosoque libero Baroni de GOITZ*,
quindecim annos nato; praemissa tamen eadem,
quam supra exposui, praeparationis methodo. Pus
variolosum, quod inferendo adplicui, nullius filii aut
emplastri ope vsus, fuit idem, ac prius. Subsecuto
die nulla animaduersa est mutatio: sed XXVII. die
Septembris aliquem tensionis sensum in dextro bra-
chio, ex inciso loco humerum versus, ad ipsius co-
racoidei muscoli sedem, concepit saeger, ceteroquin
commode valens, ciborumque bene appetens, nec
per proximam noctem inquieto somno turbatus.
Qui proxime sequebantur, tres dies parum mutatio-
nis attulerunt. Hoc autem silentio omitti nequit,
quod incisum dextri brachii vulnus paullo magis ru-
beret, et epidermis velut a feruida aqua perfusa at-
que

que contracta videretur. Illud autem, quod finistro incideram brachio, vulnus nullam subiit mutationem, sed denuo perfecte coaluit. Die I Octobris adhuc constans erat aegri valetudo. Proximo autem die, qui ab illata incisione erat octauus, variolosae febris primordia obseruavi. Quippe aeger vespertino tempore de capitis dolore et intercurrente alterno horrore atque aestu febrili conqueri coepit, subsequenterque noctem habuit valde inquietam. Inter haec dextri brachii vulnus maiori, ac antea, inflammatione tactum animaduertebatur. Idem fuit tertio Octobris die aegroti status. Proximus dies audiorem attulit febrem, aegerque, de vertigine atque nausea questus, lecto adfixus esse debuit, euomitque hora post meridiem quarta copiosam colluiem amaram, acore mixtam: quo facta sensim euanescere visa est nausea, subsequensque nox satis quiete est transacta. Ad V. diem Octobris continuabatur febris et capitis dolor; vesperi vero, hora circiter decima, faciem manusque aliquot occupabant maculae rubicundae, erupturas variolas praesignificantes. Ad haec diarrhoea superuenit, cum constante tamen pleno arteriarum pulsu. Succedente nocte nulla aderat quies: quo in statu tanta, per vniuersum corporis ambitum variolarum prodiit co-

pia, vt etiam in facie passim confluerent. Eadem eruptionis periodo, binis, qui sequebantur, diebus alius manebat fluxa, variolarum tamen egressui haud aduersa, quod arteriarum non concideret vis atque ictus. Cesserat quoque nausea, minusque dolebat caput, neque somnus eadem nocte erat turbulentus. Die VIII. Octobris, remittente diarrhoea, variolosae pustulae suppurare coeperunt. Postero die, ingravescente denuo febre, intumuerat facies aegri, oculis tamen prae tumore non coniuuentibus. In eodem statu perstitit morbus per diem X. et XI. Octobris. Iniici dein iussi emolliens clyisma, quod biduo alius esset compressa; quae bis exinde est soluta. Proxima nocte satis placidus fuit somnus. Die XII. Octobris ante meridiem satis recte erat aegro: inunte vero vespera augebatur febrilis aestus cum pleniori atque celeriori arteriarum pulsu. Nox turbulenta, pustularumqueque velut ardens erat pruritus. Eam ob causam singulis binis horis dedi aegroto cochlear apozematis, ex peruiano cortice parati. Hinc postero die sedatus est nonnihil aestus molestusque variolarum ardor, incisumque dextri brachii vulnus suppurauit. Quod alteri brachio inflictum erat, non conceperat contagium. Die XIV. Octobris decocti istius chinati usum continuauit, satis-

tisque bene valuit aeger. Quae in facie sedem fixerant, variolae in exsiccationem inclinabant, vtraque vero manus inter haec intumescibat. Nox satis quieta. Subsecuto die omnia redeuntem commodam valetudinem spondebant.

§. V.

Idem argumentum.

Verum enim vero vana fuit expectatio. Tametsi enim antemeridianis horis, die XVI. Octobris, aeger commodissime valeret, et iusculo gallinaceo non sine adpetentia vesceretur: tamen post meridiem ex inopinato res in peius mutari coepit. Quippe ex lecto surrexerat aeger, seque, me prorsus inscio, integris fere tribus horis efficaci aëris iam satis frigidi exposuerat tractui: vnde subito febrili correptus horrore repetiit lectum. Altero die post minister, quo in deponendis vestibus usus erat, adfirmavit mihi, pedes, pustulis variolosis adhuc obsessos, eo tempore apparuisse prorsus liuentes. Per noctem superuenit insignis intestinorum dolor, omnem excutiens somnum. Die XVII. Octobris, cum inuiserem mane aegrum, ipse, quae heri acciderant, mihi retulit, simul de acerbissimis doloribus hypochond-

chondria finiftri lateris occupantibus, vehementer
 questus. Haud vanis argumentis motus, ab hefter-
 na frigefactione materiem variolosam ex pustulis in
 bibulas venulas esse retroactam, suoque ad intestina
 decubitu istos excitasse dolores, iudicabam. Vt
 constipatam exinde aluum blande alleuarem, simul-
 que coercitos flatus foras pellerem, iniiciendum cu-
 rari sequentis formulae clyfma: Recipe decocti flor.
 chamomill. vnc. sex; olei cocti chamomill. lilior.
 albor. ana semunc. nitri depur. drachmam. M. f.
 clyster. Bis huic remedio obsecuta est aluus. Ad
 intensissimos autem istos intestinorum cruciatus quo-
 modocunque leniendos sequentia praescripsi. Ex-
 trinfecus inunctum est abdomen hoc linimento: Re-
 cipe theriacae Andromachi, olei nuc. mosch. ex-
 press. ana drachmam; castor. croc. balsam. peru-
 uian. ana semidrachmam; olei dest. iuniper. caryo-
 phyll. ana gutt. decem: M. f. linimentum. Inter-
 no vero vsui sequens data est mistura: Recipe anim.
 rhabarb. semunc. essent. cortic. aurant. spirit. ni-
 tri dulc. ana drachm. duas; laudan. liquidi Sy-
 denham. scrupulum: M. d. f. singulis ternis horis
 sexaginta guttulae cum theae infuso adsumendae.
 Sed dolorum intestinalium vis hac ipsa medicamen-
 torum efficacitate fuit maior. Proinde sera vespera
 repe-

repetii emolliens clyfina, fimulque interne dedi fequentem linctum: Recipe olei amygdal. dulc. recent. expreff. vnciam; spermat. ceti drachmam; camphorae grana duo; fyryp. papauer. alb. vnciam: M. d. f. fingulis horis duo cochlearia minora huius iunctus forbenda. Primam dofim adfumtam denuo vomitu reiecit aeger: altera vero dofis, poft horam adfumta, remanfit. Clyfteris efficacia nonnihil aluinarum fecum eft expulfum. Inde minui coepit abdominalis dolor, et fuperueniente blanda perfpiratione, fuffecit non contemnenda noctis quies. Verum enim vero haec tranquillitas parum fuit diuturna. Quippe die XVIII. Octobris mane efficaciffimo vomitu copiofam faburram biliofam reiecit aeger. Arteriae micabant ictu minimo celerrimoque. Aegroto igitur, quod fupra memoratum linctum minus aequae perferret, hanc praefcripfi mixturam, quam medici vulgo dicunt, concentratam: Recipe liquor. anod. miner. Hoffmanni, fpirit. bezoard. Buffii ana femunc. cuius datae funt fingulis ternis horis triginta guttulae. Cui interdum interpoftus eft fequentis emulfionis vfus, qui in fingulas dofes vno vafculo minori, infufi theae forbitionibus accommodato, definiebatur. Rec. amygdalar. dulc. excorticat. femin. papauer. alb. ana femunc. aquae cerasor. acidor.

C

fam-

fambuc. scabiosae ana vnc. quatuor; f. emulsio, colat. adde syrup. de alth. Fernelii fescunc. M. Ad haec oleo amygdalarum dulcium camphorato inunctum mane vesperique est abdomen: potuique ordinario destinaui infusum florum chamomillae theaeforme. Qua ratione satis manifeste sedari coepit intestinalis dolor; adeo, vt aliquot horarum somnus sequeretur. Succedente die XIX. Octobris mane, hora circiter sexta, recruduit vomitus. Proinde cum theae infuso, singulis binis horis, propinaui aegro triginta guttas sequentis mixturae: Rec. spirit. bezoard. Buffii, liquor. miner. anodyn. Hoffmanni, ana drachmas duas, laudan. liquid. Sydenhami duo scrupulos; misce. Singulis ternis vero horis praedicto oleo camphorato abdomen inungi iussi. Nec neglectus est emollientis clysmatis, nitro remixti, vsus. Praeter haec animaduertens paruum, celem, et inaequalem arteriarum pulsus, furis vestiantia applicui remedia. Quo facto accidit, vt in eunte vespera paullo elatior, tardior, aequaliorque euaderet arteriarum nifus, spastica abdominis immiueretur constrictio, lotiumque paullo copiosius exerneretur. Vtut haec erant, tamen ad octauam horam vespertinam denuo rediit vomitio, continuato nuperrimae mixturae vsu repetitoque clystere
 mox

mox sedata. Insigniter enim perspirare occoepit aeger, placideque dormiuit. Die XX. Octobris laetabilis fuit aegroti valetudo: appetere enim sibi visus est cibum, gelatinamque, ex pedibus vitulinis, vini rhenani pauxillo, citrique succo confectam, subinde non inuitus, ad vnum alterumue cochlear adsumsit. In prioris mixturae vsu perrexit, bisque versus vesperam leuauit sua sponte aluum, magna excrementorum copia liberatam. Hinc quietissima nox. Neque hic ipse aegrotantis status postero die est mutatus: donec, itidem octaua hora vespertina, subito pristinus dolor intestinalis incredibili cum vehementia recrudesceret, accedensque atrocissimus vomitus aegroto extremum vitae periculum minaretur. Hunc supremi fati metum augebant ad haec arteriae admodum paruo, celeri, atque intermittente ictu micantes, tendinumque in artuum extremis subsultus frequentiores. Ergo repetii vesicantium applicationem, olei camphorati inunctionem, clysmatisque carminatiui, ad consuetam pharmacopoeorum formulam confecti, vsu. Interno vero vsui praescripti singulis sex horis viginti guttulas fumdandas olei cuiusdam bezoardici, quod in medicamentariis tabernis vulgo a WEDELIO cognomen accepit. En formulam! Rec. olei amygdalar. recent. expressi,

C 2

cam-

camphorae femisrupulum; soluat. et detur. Ab huius vsu mox remisit vomitio, lenitique sunt intestinorum cruciatus, successitque, ineunte blanda perspiratione, aliquot horarum somnus.

§. VI.

Eiusdem argumenti continuatio.

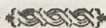
Die XXII. Octobris copiosa accessit diarrhoea: cuius ope magna vis fecum aquosarum biliofarumque, et valde putrido foetore infectarum, est eiecta. Haufit, ordinarii potus loco, aeger oryzae ptisanarium, perrexitque in olei bezoardici vsu. Molesta abdominis tensio imminuebatur, arteriaeque tardius atque plenius pulsare incipiebant. Sed ventris fluxus adeo perstitit, vt ad leuandam aluum aeger vix horae interuallo continere se lecto possit. Eo consilio, quod iam maxime eneruatam animaduertebam aegrotum, die XXIII. Octobris sequens dedi elixirium: Rec. extract. cortic. cascarillae aquosi, duo scrupulos, solue in aquae menthae vnc. sex, solut. adde liquor, anod. mineral. Hoffm. drachmam, syrup. cinnamom. q. s. ad gratiam; M. d. s. singulis ternis horis vnus cochlearis dosis exhibenda. Eiusdem medicamenti vsus quoque fuit die XXIV. Octo-

Octobris; pulmentum ex oryza coctum in cibum; sequensque apozema in potum admisi: Rec. radic. chinae, vnciam; cassiae lignae semunc. conc. decoquantur cum tribus aquae mensuris, et colentur. Abdomini superimponi iussi hoc emplastrum: Rec. emplastr. de crusta panis, de tacamahaca ana vnc. duas, malax. cum oleo destill. menthae, macis, ana scrupul. vno, M. f. emplastrum. Nec dum quidem desierant abdominalis dolor atque diarrhoea: longe remissius tamen, ac antea, aegro incommodabant. Binis subsequens diebus in supra memorati elixirii vsu pergebat aegrotus: vnde manifeste imminutus est ventris fluxus, quippe diei noctisque interiectu vix quinquies accedens. Ergo, vt abdominalium viscerum robori reparando efficacius inferuirem, die XXVII. Octobris sequentis elixirii visceralis proposui vsu: Rec. extract. gentian. rubr. melissae, cortic. aurantior. cascarill. aquosi, ana semidrachm. solve in aquae meliss. vin. vnc. tribus, solut. adde essent. cortic. aurantior. semunc. M. d. f. singulis senis horis LXX. gutt. sumendae. Permissi quoque aegro esum iusculi gallinacei, cum oryza cocti, pauxillumque carnis, ex perdicis pectore desumptae. Ex hoc tempore, ad Octobris mensis exitum vsque eadem tam viuendi, quam medendi, imperavi ratio-

-33m

C 3

nes:

nes: vnde euidenti effectu ex incommoda valetudine emergeite coepit aeger. Prorsus enim fere euanuerant et abdominis dolor, et alui fluxus, fecesque naturalem indolem recuperarant. Ad haec cibos commode appetebat, beneque dormiebat aeger; adeo, vt nunc, redeuntibus viribus, per vnam quotidie horam lecto abstineret. Die I. II et III. Nouembris medicamentorum priorum vsus est continuatus. Sed pertaesus aeger amaritudinis, quae praedicto elixirio inerat, aliud die IV. eiusdem mensis a me accepit sequentis formulae: Rec. extract. cortic. cascarill. aquosi drachmam, solue in aquae cinnamom. vin. menthae ana vncia; solut. adde liquor. anod. miner. Hoffmanni drachmam, syrup. cinnamom. q. s. ad gratiam: M. d. f. quater per diem in singulas doses sexaginta gutt. adsumendae. Interiectis, qui sequebantur, quatuor diebus eiusdem medicamenti constans fuit vsus. Quo facto, aluo, cibi appetentia, somnoque recte et naturae conuenienter se habente, adeo insignis fuit virium restauratio, vt totis diebus lectum desereret aeger. Verum enim vero febrilis aestus, ineunte vespera ingruens, sudoresque nocturni superuenientes me permouerunt, vt nono Nouembris die, singulis binis horis, vnicam minoris cochlearis dosin sequentis proponerem electuarii summen-

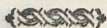
mendam: Rec. puluer. cortic. peruian. semunc. extract. cortic. cascarill. aquosi duo scrupulos, syrúp. cortic. aurantior. q. s. vt fiat electuarium. Cuius remedii vsus postquam ad diem XXI. Nouembris erat protractus, aeger, depulsis omnibus, quae paulo ante memorauí, symptomatibus, perfectae redditus est sanitati. Ergo sepositum quoque est electuarium, et, vt adhuc primarum viarum robori subuenirem, binis hebdomadibus sequenti mixtura mane vespertique vsus est aeger: Rec. essent. aurantior. semunc. spirit. nitri dulc. drachm. duas: M. d. s. quaelibet dosis sexaginta guttularum. Atque sic demum generosissimus aeger sanus laetusque patriam domum reuifit.

§. VII.

Scholion.

Tametsi per tot vitae discrimina tandem emerfit aeger, temperare tamen mihi non possum, quin, quae quinto post variolarum infitionem die prorsus fortuito acciderant casu, breuiter hic enarrem. Scilicet praedicto die accessit ad me vir quidam, consilium meum imploraturus super liberorum suorum vno, qui variolis naturalibus, sed pessimi

ge-

generis, confluentibus, gangraenosis, et per intermixtas petechias distinctis, [grauissime laborabat. Haud ita multo ante aeger in meum se contulerat conclauē: in quo ante memoratus vir, praeter aegrum, cum ego domo abessem, neminem alium deprehendit, quocum, meum reditum praestolatus, per duas fere horas conuersatus fabulatusque est. Dicitur autem variolosi infantuli parens, sicuti deinde ab ipso comperi, eadem veste lanea indutus, toto fere die suum puerulum brachiis sustinuerat gestaueratque; quod in parentis vlnis maius dolorum lenimen sentire sibi videretur. Atque haec ipsa res mihi visa est memoratu omnino digna: quod haud inani exinde confici posse existimamus coniectura, quo arctius frequentiusque hic parens cum filiolo suo in mutuo fuit contactu, eo magis quoque eundem ipsum varioloso miasmate abundare oportuisse; imprimis quod ad haec laneus accederet vestitus, quippe, vt aliunde constat, animalis contagii longe capacissimus. Verum enim vero quae clinicus medicus, probabili saltem consecutione, in suam rem conuertere potest, sequenti capite luculentius persequemur.

SECTIO

tate amitterem: videor tamen mihi magnam luculentissimorum argumentorum habere vim, quibus apertissime euinci demonstrarique potest, tot tamque multiplicia vitae discrimina, tot atrocioris naturae symptomata, quibuscum noster aegrotus per vniuersum morbi sui decursum est colluctatus, non nostrae, quae incisis vulnusculis illata erat, sed alienae naturali, et ad haec maligniori, infectioni in acceptis esse refenda. Haec sunt, quae nunc differere adgredior. Ego vero non rectius hanc rem actum iri existimo, quam si *primo* viis corporis humani, quibus singulare hoc suscipitur miasma, inuestigatis, *deinque* omnibus singulisque symptomatibus, quae vario infectionis variolosae generi superuenire solent, curate expensis, *tandem* vniuersa inter se conferam, et cum praesenti, quod antea recensui, exemplo comparata proponam. Ita enim fore arbitror, vt liquido constet, hoc in aegroto, si non simplicem naturalem, ex aëris contagio ortam, at certe duplicem, tam ex infectione, quam ex inquinata atmosphaera accidisse infectionem. Nolite autem non expectare solum, sed postulare, lectores, vt nos in subtiliorem originis, naturae, generisque, itemque singularium proprietatum, ad variolosum miasma pertinentium, indagationem demittamus. Partim enim

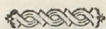
enim haec omnia longius ab instituto absunt nostro: partim vero, si vel maxime eidem essent consentanea, nostris temporibus plane futura essent superuacanea, postquam insignis summorum virorum, et exquisita praesertim morborum cognitione celebratissimorum, numerus eandem operam versarunt. Cur enim vobis memoremus SYDENHAMOS, FREINDIOS, MEADIOS, SYLVIOS, CAMPEROS, TISSOTOS, PAVLETOS, MENVRETOS, HAENIOS, HAHNIOS, TRALLESIOS, WERLHOFFIOS, VIOLANTEOS, PLENCIZIOS, WRISBERGIOS, HOFFMANNOS, et quos non? quorum omnium in definiendo varioloso contagio adhibitae operas neminem medicorum ignorare oportet.

§. IX.

Infectionis viae.

Quibusnam autem viis variolosum hoc virus, aeque ac reliqua animalis profapiae miasmata, humanum intret corpus, vitalesque subeat humores, difficillimum expeditu nemini omnino videri potest, quicumque vel primas anatomiae physiologiaeque tetigit lineas. Quippe patent vndique, siue externum spectes humanae fabricae ambitum, siue in-

terna quaelibet intuearis caua, quorum finis alicubi in externa nostrae machinae superficie hiat, parua oscula, ex quibus bibulae progrediuntur venulae, tandem in maiores ramos, et hinc in ipsos truncos, qui cum cordis cohaerent cauis, desinentes. Haec ergo sunt ipsae illae viae, quae susceptum in osculis miasma, sub continuo suorum humorum ad cor reditu, ad interiora secum rapiunt, suis, quos vehunt, liquoribus vorticoso motu intestino permiscunt, deumque ad cor deducunt, a nouo hoc alienoque irritamento in concitiores contractiones, pro ea, qua praeditum est, summe irritabili natura efficaciter absoluteque rapiendum. Verum enim vero tam in modo, quam in gradu huius irritationis aliquid subesse discriminis, nemo non intelligit, nisi anatomicorum dogmatum prorsus sit ignarus. *Primo* enim singularum istarum, quas diximus, venularum finis duplex omnino est: alius enim in venae cauae truncum, tandemque auriculam et ventriculum cordis anteriorem desinit; alius vero in pulmonales venas et caua cordis posteriora. Ad vltimum hoc genus pertinent sola illa oscula, quae in vniuerso bronchiorum vesicularumque pulmonalium tractu aer externus, inspirando adductus, contingit; si ista hic exceperis, quae brochialibus, quas anatomici dicunt, venis

venis respondent. Ex priori vero genere sunt omnia reliqua ista oscula, quae partim toti integumentorum vulgo sic appellatorum communium, externos corporis humani terminos ambientium, superficiei sunt velut insculpta, et ad venulas pergunt, et *αμείως* tandem recto itinere venae cauae inferuntur; partim in iis cauis hiant, quae extrinsecus patent, et ad pulmonum systema non spectant. Ex quibus, quae primarum viarum tractum perreptant, portarum venam primo adeunt, anteaquam huius interuentu cum caua vena coniunguntur. *Deinde* diffiteri omnino non possumus, sanguinem, ex pulmonibus reducem, quem vulgo arteriosum cognominant, tam mixtione, quam densitate nonnihil ab eo esse diuersum, quem caua vena ad cor refundit, communi venosi sanguinis nomine notum: licet illustris ALBERTVS *de HALLER* (a), quem ceteroqui reuerenter suspicimus, suis nonnullorumque aliorum virorum experimentis permotus, contrariam sententiam tueatur. Vt enim de controuerso adhuc diuerso vtriusque sanguinis colore et pondere specifico taceamus, neminem, quicumque haec repetit tentamina, existimamus negaturum: partim in arterioso sanguine difficilius separari a cruore ferum, quandocumque quie-

D 3

scit,

a) In *Elementor. physiolog.* Tom. II. pag. 6. sequent.

scit, in venoso contra facilius; partim istum priorem abundare adhuc omnibus illis diuersae animalis vegetabilisque originis particulis alienis, quas nuper et proxime ad cor adfusis venae cauae sanguini chylus secum aduexit, posteriorem vero iisdem maxima ex parte esse liberatum, quoniam tot tamque diuersa, circa venularum exortus posita, cola easdem exhausterunt; partim denique sanguinem, arterias permeantem, in toto suo itinere aduersus harum angustias impulsusque niti oportere, in venis vero prono fluere alueo, et vbique capacioribus vasis infundi. Ex quibus omnibus singulisque saltem liquida confici potest consecutione, vt vtrique praedicto sanguini prorsus eadem neutiquam attribui possit indoles, *spāoris*, densitas, grauitas, et cetera. Postremo *denique* considerare quoque nos oportet, quod finistri ventriculi robor impulsusque in sanguinem, et forte, nisi fallimur coniectura, irritabilitas etiam atque stimuli impatientia longe maior efficaciorque sit, quam dextri. Ex quo etiam sequitur, vt quodcunque irritamentum, quo minus in sanguine est subactum atque inuolutum, eo vehementiores quoque motus in posteriori cordis ventriculo sit excitaturum.

§. X.

§. X.

Variae infectionis variolosae symptomata.

His igitur praemissis haud adeo difficilis videtur tot tamque variorum symptomatum explicatio, quae variam infectionem variolosam comitantur. Ex quo, inferere variolas, mos inualuit, pathologi infectionem hanc siue miasmatis variolosi communicationem dispecere solent in *naturalem*, quandocunque miasma hoc inficio et inopinanti aegro per aëris, hoc contagio foeti, inspirationem aut per contactum eiusmodi corporum, quibus hoc virus inhaeret, ad-mouetur et a bibulis venulis sorbetur; et in *artificialem*, si leuioribus vulnusculis incisis aut etiam acu punctis, itemque, Italorum more (b), vesicante remedio effectis, pus variolosum immittitur, aut efficaci frictione illinitur, vt venarum sorbitione humoribus admisceatur. Omnium igitur medicorum nostrae aetatis consensu *naturales* variolae solis illis subtilissimis debentur exhalationibus, quae ex aegrotante, variolis laborante, aut aliis, quibus cum eodem fuit commercium, aut denique quibuslibet corporibus, eodem aegroti variolosi halitu vapore-

b) Confer I. I. MENVRET *Unterricht wegen Behandlung der Pocken und Masern*; pag. 337.

que perspirabili infectis (c), spirant et in atmosphaera diffunduntur. Proinde naturalis infectio per solas fere respirationis vias alios inuadit homines, cumque aëre adducta bronchialem pulmonalium vesicularum attingit mucum, et ob salinam, vt videtur, miasmatis naturam eidem expeditissime inhaeret, forbeturque pedetentim ab osculis venosis illinc parentibus, miscetur sanguini, iam in arctiorem suorum elementorum coniunctionem perducto, tenaciusque retinetur; adit adeo sinistrum cor, prae dextro longe validiorem carnem, hinc etiam numerosiores neruos, vehementioremque vim irritabilem nactum, et inde demum cum inuolucro suo sanguineo contra renitentes arteriarum conos et arcuatos anfractus impellitur, vt iterum ad confinia vltimorum ramulorum subcutaneorum delatum miasma suos exitus quaerat. Hinc, pro diuersa huius miasmatis copia atque indole, et forte etiam varia humorum vitalium constitutione, omnis ille symptomatum multiplicium nascitur complexus, qui naturales variolas haud raro

- e) Quis enumeret infinita huius generis exempla, quae in omnibus fere commentariis, qui variolarum historias sunt complexi, luculentissima extant? Confer, verbi causa, celeberrimorum, PAVLI GOTTLIEB WERLHOFF comment. de variol. et anthrac. pag. 16. C. L. HOFMANN'S *Abhandlung von den Pesten*; I. Theil, §. 242. et alios.

ro periculosas funestasque reddit. Hinc ebullitio vario-
 losa violentior, saepe convulsorum neruorum effica-
 citate egens; hinc frequentes inopportunae pessimi
 miasmatis ad nobiliora aut saltem sensibilia loca
 metastases; hinc etiam secundaria febris acrior et sup-
 puratio saepenumero interrupta, gangraenosa atque
 sphacelosa; hinc denique, *quod per singula membra*
venenum infudit natura homini, per multorum illae-
 tabilem stragem fit ominosum. Contra ea *artificia-*
les et insituae variolae longe blandioribus et expedi-
 tioribus viis humana corpora ingrediuntur. Partim
 enim ipsum miasma variolosum plerumque, pro me-
 dici insitoris arbitrio et selectu, blanda naturae, et
 laudabili pure temperatum esset solet; partim, in pu-
 rissimo aëre et post primarum viarum tractum com-
 mode a colluie purgatum, inseritur haud aliis locis,
 quam eiusmodi, quae per longiora propaginum, ad
 cauam venam pertinentium, itinera idem hoc for-
 ptum miasma cum sanguine miscent blando venoso,
 multis inquinamentis salinis per cola iam liberato,
 tandemque per lymphae chylique adfusionem diluto,
 et sic anterioribus cordis cauis, fatis quidem irritabi-
 libus, minus tamen robustis validisque, infundunt.
 Hinc etiam omnia symptomata mitiori ingressu hic
 superueniunt, febricula prior moderatissima, *secun-*
daria

E

daria

daria plerumque absens, pustulae pauciores et infrequentiores, suppuratio commodissima, viriumque iactura nulla; nisi forte aut diaetae, aut regiminis, quod in medicorum scholis dicitur, erroribus insidiae parentur vitae valetudinique, quae nunquam alioquin sub huiusmodi variolarum decursu in discrimen esset ventura.

§. XI.

Ante disputatorum collatio.

Supereſt, vt, quae nunc diſputauimus, cum ante expoſitis exemplis breuiter conferamus. Haud eſt obſcurum cognitu, quotieſcunq; per incifa vulnera, ſiue haec brachiis intuleris, ſiue, vt alii ſolent, pedibus, varioloſa materies homini cuidam inferitur, toties quoque miasma hoc per venae cauae ſyſtematis itinera ad interiora illabi, adeoque etiam iisdem ex argumentis, quae paullo ante deſiniuimus, omnia, quae hinc ſuperueniunt, ſymptomata, febriculam, ab ebullitione cognominatam, puſtularum varioloſarum numerum atque indolem, ſuppuratiſque modum, et cetera, blandiſſimi atque benigniſſimi fore generis. Vnde etiam inſinitarum obſeruatiſque apparatus factis abunde conſtitit, quoniam pauciſſimae plerumque ab inſitione efflorefcere ſolent puſtulae, raro alteram illam atque ſecundariam, cui a ſuppuratiſque cognomen eſt, accedere febrem (d). Atque hic fuit ipſius exempli, quod primo

d) Confer I. KIRKPATRIK *Erläuterung der Einpfropfung*; pag. 374. ſeq.

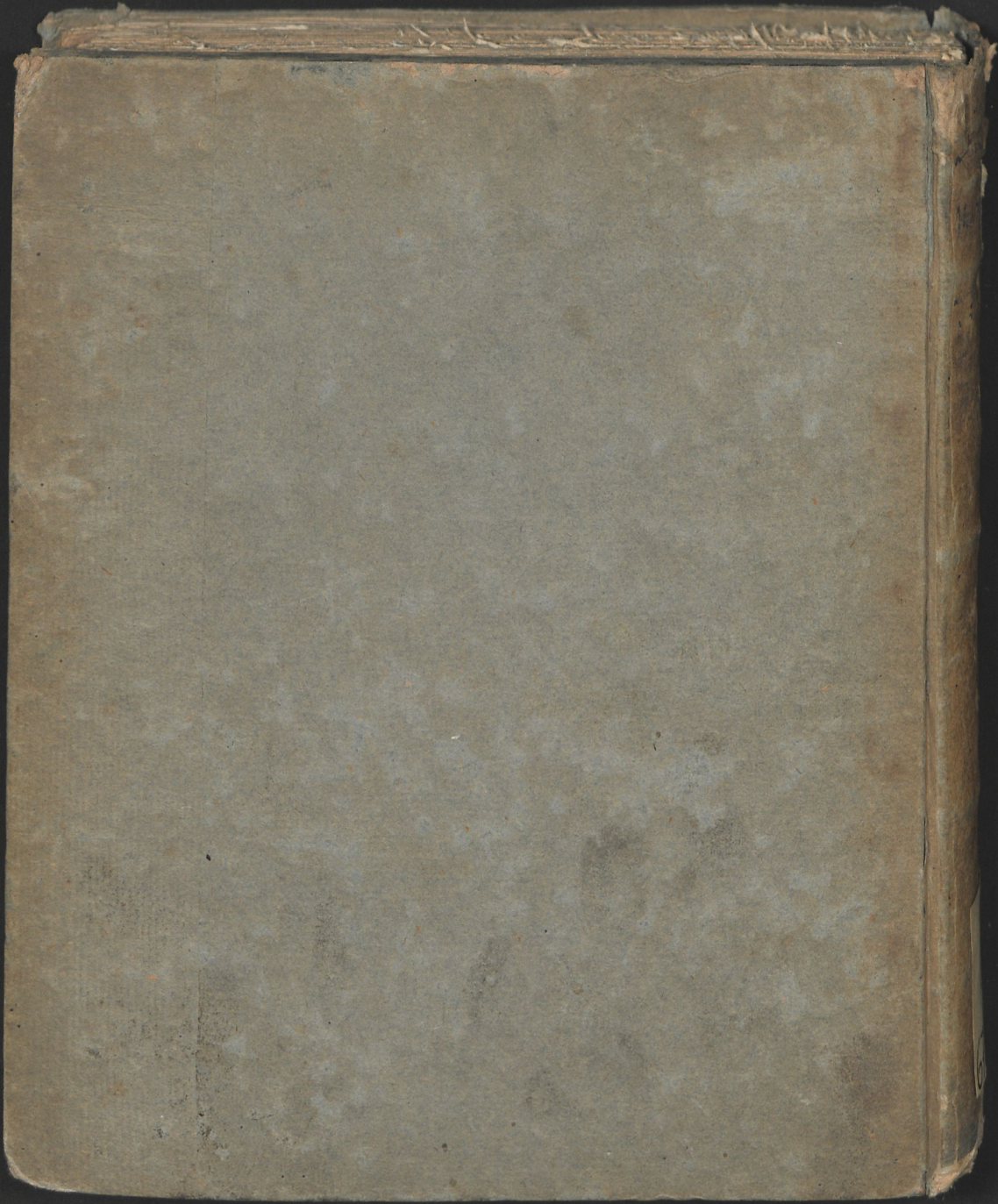
primo recensui loco, status euentusque. Verum enim ye-
 ro si forte accideret, vt eo tempore, quo variolarum insti-
 tio est instituta, inprimis circa ebullitionis periodum, aliud
 naturale contagium ex improviso irrepit, adeoque per
 pulmonales venas tandem sinistro cordi proxime se immit-
 tat, tunc profecto nouum illud accessorium virus naturale
 iam ab instituo et nunc velut ebulliente miasmate irritatum
 cor vehementius laceffet, vitalesque humorum motus acri-
 ter turbabit. Quanto grauiora tum erunt eiusmodi aeg-
 rotantis symptomata; cum in simplici illa naturali infe-
 ctione, sicuti paullo supra a nobis est expositum, et quoti-
 dianam fere experientia confirmatur, saepe numero satis sit
 periculi discriminisque, ipsi aegrotantium vitae infesti. At-
 que haec videtur fuisse aegrotantis nostri, cuius historiam
 secundo dedimus loco, conditio: licet haud negemus, dif-
 ficile omnino esse atque ambiguum definitu, vtrum in
 aegroto hoc illatum per incisiones nostras virus va-
 riolosum vere actuosum euaserit, an forte pessimae
 istae variolae, quae sunt secutae, soli debeantur con-
 tagio naturali? Parum abest, quin posteriori huic senten-
 tiae me adiungam, aegrumque hunc non ab institio-
 ne, sed a sola naturali infectione in variolas aesti-
 mem coniectum. Tametsi enim istae molestae bra-
 chii tensiones, quas tertio post incisa vulnera die sensit ae-
 ger, exortae ebullitionis variolosae, ab efficaci miasmate
 concitatae, suspensionem mouere possint: sequentia tamen
Phaenomena in contrariam me deducunt opinionem. Pri-
 mo enim in inciso sinistro brachii vulnere nullum animad-
 uersum est susceptae materiae variolosae indicium: quan-
 doqui-

doquidem nec cicatrix quidem superfuit, quae, ex tot medicorum obseruationibus, insitionis locis nunquam deest, si vel benignissimo progressu insitiuae variolae successerunt. Porro in dextro brachio, cuius vulnus suscepisse contagium putari posset, non ea effloruerat pustularum copia, quae ceteroquin circa insitionis confinia deprehendi solet. Singulorum denique symptomatum, quae hoc in aegrotto obseruauit, ratio ita erat comparata, ut tam eruptionis, quam exsiccationis tempore, atrocitate atque vehementia longissime ea superarent, quae vnquam in insitiuarum variolarum decursu deprehenduntur. Vnde haud incongrua argumentatione conclusit, praedictum generosissimum aegrum non ex ea, quam incisis locis indideram, infectione, sed ex eo contagio, quod quinque diebus post ex colloquio cum filiioli cuiusdam variolosi parente contraxerat, in pessimas istas incidisse variolas. Ut cunque haec sint, tamen hoc saltem exemplo moniti discant lectores beneuoli, medicique circumspiciti: sub insitiuenda variolarum insitione nihil aequae esse consultius commendabiliusque, quam ut ab insitiuis variolis naturale contagium summa cura atque prouidentia arceatur. Namque, ut in veteri peruulgatoque est prouerbio:

Turpius eicitur, quam non admittitur hostis.

DE
CONTAGIO NATVRALI
AB INSTITUTEVIS VARIOLIS
CIRCVMSPÉCTE
ARCENDO

PRAESIDE

PETRO IMMANVELE HARTMANNO,

PHIL. ET MED. DOCT. PATHOLOG. THERAP. CHEM. ET BOTAN. PROF.
PVBL. ORDIN. ACAD. CAESAR. NAT. CVR. ET ELECTOR. MOGVNT. ER-
FVRT. SCIENT. VTIL. ITEMQVE SOCIETAT. BEROLINENS. NATVR.
SCRVTATOR. ET DVICAL. TEVTON. HELMSTAD. SODALE, ORDINIS
MEDICI HOC TEMPORE DECANO,

AD D. I. MAII MDCCCLXXX.

IN ARTE MEDICA ET CHIRVRGICA
DOCTORIS DIGNITATEM
LEGITIME CAPESSVRVS

PVBLICE DISSERTET

AVCTOR

SAMVEL GODOFREDVS LEISSNER,

LESNA - POLONVS,
AVGVSTISSIMI POLONIA RV M REGIS
A CONSILII AVLICIS.

TRAIECTI AD VIADRV M,
E TYPOGRAPHEO WINTERIANO.

Leissner 7